

УДК 343.352.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.34>

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ В КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ: У ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

Гончарук В.Л.,

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
доцент кафедри національної безпеки
Інституту безпеки
Міжрегіональної академії управління персоналом
ORCID: 0000-0002-9627-9530
e-mail: xrixos@gmail.com*

Гончарук В.Л. Новели кримінального законодавства щодо угод про визнання винуватості в корупційних правопорушеннях: у пошуках оптимальної моделі.

Стаття присвячена дослідженню кримінально-правових аспектів забезпечення принципу процесуальної економії при укладанні угод про визнання винуватості в корупційних правопорушеннях. Аналізується суспільна небезпека корупції як загрози для української держави, яка підриває основи правової держави, сприяє економічним збиткам та соціальній нерівності. Розглядаються законодавчі новели, ухвалені Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» 29 жовтня 2024 р., що стосуються механізмів укладання угод про визнання винуватості, зокрема спрощення та прискорення кримінального процесу.

Наведено порівняння з американською практикою укладання подібних угод, де вони часто використовуються для викриття інших правопорушників. Автор висловлює застереження щодо впливу відповідних змін на правову систему та суспільну стабільність в Україні, незважаючи на введені п. 2 ч. 4 ст. 469 КПК України обмеження щодо укладання угод з порушниками антикорупційного законодавства.

Критично проаналізовано внесені зміни до Кримінального кодексу України, спрямовані на запровадження нормативних параметрів угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних (пов'язаних з корупцією) кримінальних правопорушень. Зокрема наголошено на тому, що штраф як вид покарання не є та не повинен розцінюватись як певний різновид «відкupu» за вчинення кримінального правопорушення; штраф повинен сплачуватися із законних доходів винного, а не з доходів, одержаних злочинним шляхом.

Окремо порушено питання про етичність внесених законодавчих змін та аргументовано, що внутрішнє законодавство, особливо кримінальне, не повинно реформуватися «в обмін» на отримання зовнішньої фінансової підтримки. Автор застерігає, що така практика може мати негативні наслідки, створюючи додаткові корупційні ризики та загрожуючи стабільності суспільства, особливо у випадках звільнення топ-корупціонерів на основі угод.

Ключові слова: угода про визнання винуватості, корупційне кримінальне правопорушення, принцип процесуальної економії, законопроект, прокурор, кримінальне провадження, додаткове покарання, спеціальна конфіскація, штраф, диференціація кримінально-правових наслідків.

Honcharuk V. L. New criminal legislation and plea agreements in corruption offenses: in search of an optimal model.

The article is devoted to the study of criminal law aspects of ensuring the principle of procedural economy when concluding plea agreements in corruption offenses. The social danger of corruption is analyzed as a threat to the Ukrainian state, which undermines the foundations of the rule of law, contributes to economic losses and social inequality. Legislative amendments adopted by the Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine on Improving the Regulation of Plea Agreements in Criminal Proceedings Regarding Corruption Criminal Offenses and Criminal Offenses Related to Corruption» on October 29, 2024, are being considered. concerning the mechanisms of entering into plea agreements, in particular the simplification and acceleration of the criminal process.

A comparison is made with the American practice of concluding similar agreements, where they are often used to expose other offenders. The author expresses reservations about the impact of the relevant changes on the legal system and social stability in Ukraine, despite the introduced clause 2, part 4, Art. 469 of the Criminal Code of Ukraine restrictions on concluding agreements with violators of anti-corruption legislation.

The changes made to the Criminal Code of Ukraine aimed at introducing normative parameters of plea agreements in criminal proceedings regarding corruption (corruption-related) criminal offenses are critically analyzed. In particular, it is emphasized that a fine as a type of punishment is not and should not be regarded as a certain type of «redemption» for committing a criminal offense; the fine must be paid from the legal income of the offender, not from the proceeds of crime.

The issue of the ethicality of the introduced legislative changes was separately raised and it was argued that domestic legislation, especially criminal legislation, should not be reformed «in exchange» for receiving external financial support. The author warns that this practice can have negative consequences, creating additional corruption risks and threatening the stability of society, especially in cases of release of top corrupt officials on the basis of deals.

Key words: plea agreement, corruption criminal offense, principle of procedural economy, draft law, prosecutor, criminal proceedings, additional punishment, special confiscation, fine, differentiation of criminal legal consequences.

Постановка проблеми. Корупція як негативне антисоціальне явище залишається, на превеликий жаль, фундаментальною загрозою для нашої держави, її інституцій, для демократичних цінностей українського суспільства. Навіть в умовах повномасштабної військової агресії проти України корупційні правопорушення продовжують вчинятись у великій кількості, а корупціонери продовжують незаконно збагачуватись за рахунок великої кількості корупційних схем практично у всіх сегментах національної економіки, у т. ч. в оборонній галузі.

Варто підкреслити: суспільна небезпека корупційних кримінальних правопорушень полягає в тому, що такі протиправні діяння підривають основи правової держави, завдають шкоди суспільним інтересам, порушують права громадян і сприяють нерівності у доступі до державних послуг та ресурсів. Серед основних проявів суспільної небезпеки корупції можна назвати зокрема такі: 1) підриг довіри населення до інститутів державної та місцевої влади, до виконуваних ними функцій; негативний вплив на економіку – корупційні правопорушення уповільнюють економічний розвиток, оскільки ведуть до неефективного використання ресурсів, перешкоджають залученню інвестицій, шкодять механізмам конкуренції, а також створюють додаткові витрати для бізнесу у виді «корупційних платежів»; 3) загострення соціальної нерівності – корупція сприяє нерівному розподілу благ та привілеїв, оскільки ті, хто має доступ до корупційних механізмів, отримують необґрунтовані переваги над іншими громадянами; 4) руйнування усталених правових принципів і правил – корупційні правопорушення порушують передусім фундаментальний принцип верховенства права, оскільки юридично значущі рішення в судах, правоохоронних органах та інших урядових інституціях ухвалюються не на підставі закону і не за чіткими прозорими правилами, а внаслідок одержання неправомірної вигоди, зловживання впливом чи інших незаконних домовленостей; 5) безпосередня шкода національній безпеці України – у тих випадках, коли корупція стосується високопосадовців або ключових секторів держави (як-от оборона чи енергетика), вона може загрожувати національній безпеці, оскільки стратегічні рішення можуть ухвалюватись на користь особистих чи олігархічних інтересів.

Стан опрацювання. Ураховуючи очевидну актуальність проблематики протидії корупційним зловживанням в Україні, цілком логічно, що і законодавець, і наукова спільнота приділяють стабільно пильну увагу цим питанням.

Так, серед науковців-криміналістів, які активно досліджували різні аспекти протидії корупційним деліктам протягом всього періоду української незалежності, потрібно відзначити таких авторів: П.П. Андрушко, В.І. Борисов, В.О. Глушков, В.К. Гришук, О.О. Дудоров, З.А. Загинеї, К.П. Задоя, О.О. Кваша, В.М. Киричко, О.М. Костенко, Р.Л. Максимович, В.О. Навроцький, А.В. Савченко, В.Я. Тацій, В.О. Туляков, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк та деякі інші автори. Загалом українська правнича наука здійснила вагомий внесок у розвиток фундаментальних теоретичних положень щодо окремих проблем корупційних кримінальних правопорушень і корупційної злочинності як поширеного антисуспільного феномена.

Однак, як слушно зауважує Д.Г. Михайленко, у більшості позитивістських робіт учені працюють виключно з нормативним матеріалом, водночас не генеруючи принципово нові правові інструменти, а лише вивчаючи та коригуючи ті, які власне запровадив законодавець. Відповідно, ресурс для вдосконалення кримінального закону в частині протидії корупційним деліктам, який ґрунтується на дослідженні виключно нормативної кримінально-правової матерії, є здебільшого вичерпаним [1, с. 2].

Що ж стосується наукових розробок в частині перспектив і проблемних питань укладання угод про визнання винуватості в корупційних правопорушеннях, то їх помітно менше.

Відповідно, **метою** написання цієї наукової статті є всебічний авторський аналіз, із посиланням на результати законопроектної роботи та наукові розробки, дискусійних положень щодо забезпечення принципу процесуальної економії в частині укладання угод про визнання винуватості в корупційних правопорушеннях.

Виклад основного матеріалу. Почну власне з висвітлення законодавчого матеріалу.

17 вересня 2024 р. у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. А вже 29 жовтня Президент України підписав Закон з аналогічною назвою за № 4033-ІХ [2].

Одразу можна висловити зауваження на адресу назви Закону в частині понятійного звороту «щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості». Видається, що законодавець не може регулювати відповідні процесуальні угоди – це прерогатива учасників такої угоди та суду. Натомість законодавець може, через відповідні законодавчі зміни, регулювати нормативні підстави та порядок чи особливості укладання таких угод, особливо коли йдеться виключно про сферу протидії корупційним кримінальним правопорушенням. Тут треба враховувати, що Закон вносить наскрізні зміни як у норми КК України, так і КПК України. А тому у назві відповідного Закону, що власне відображає його зміст, потрібно було зазначити саме про «вдосконалення підстав та порядку укладання» відповідних угод.

У загальному оглядовому режимі варто стисло охарактеризувати поняття угоди про визнання винуватості в кримінальному та кримінальному процесуальному праві, а також показати співвідношення такої угоди з принципом процесуальної економії в кримінальному судочинстві України.

У главі 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» чинного КПК України передбачено процедуру та порядок укладання процесуальних угод. Основна мета таких угод полягає в оптимізації процесуального часу, що сприяє спрощенню розгляду справ, зниженню навантаження на органи досудового розслідування та суд, а також скороченню витрат на процес. Відповідно до ст. 468 КПК України, у кримінальних провадженнях можуть укладатися два види угод: угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості (угода про визнання винуватості).

Угода про визнання винуватості є добровільною домовленістю між прокурором та підозрюваним або обвинуваченим, в якій узгоджуються умови відповідальності останнього, враховуючи його дії після початку кримінального провадження або після вручення повідомлення про підозру, зокрема його співпрацю з правоохоронним органом під час досудового розслідування. Ст. 469 КПК України визначає основні моменти щодо ініціювання угоди про визнання винуватості. Зокрема така угода може бути укладена за ініціативою прокурора або самого підозрюваного (обвинуваченого).

У двох видах процесуальних угод втілено важливий принцип процесуальної економії. Процесуальна економія, яка на практиці отримує прояв, у т.ч., у вигляді процесуальних угод, – це ідея, спрямована на підвищення ефективності процесуальної форми шляхом її раціоналізації через пришвидшення, спрощення та здешевлення. Принцип процесуальної економії має дві форми впливу на кримінальне судочинство: нормативну (через удосконалення законодавства) і організаційно-управлінську (через підвищення ефективності організації праці). Реалізація даного принципу найповніше проявляється у законотворчій діяльності через вдосконалення кримінального процесуального законодавства, яке здійснюється з метою спрощення, здешевлення та прискорення процесу. Кримінальне провадження на підставі угод розглядається науковцями як один із найефективніших механізмів спрощення кримінально-процесуальної форми застосування процесуальних угод між обвинуваченим (підозрюваним), з одного боку, та потерпілим чи державою в особі державного обвинувача з другого. Завдяки цьому інструменту завдання кримінального судочинства досягаються швидше, економніше та з меншими несприятливими наслідками для зацікавлених осіб [3, с. 8, 11].

У порівняльно-правовому контексті зазначу, що інститут угод про визнання винуватості набув найбільшого поширення та має найдовшу історію застосування в США. В американській правозастосовній практиці сфера застосування угод про визнання винуватості є традиційно широкою та охоплює практично всі види злочинів, у т.ч. корупційні. До того ж, на відміну від української практики укладання угод про визнання винуватості обвинуваченим, у США укладання таких процесуальних угод між сторонами обвинувачення та захисту є ефективним важелем не лише для встановлення вини порушника з його власною допомогою у тих випадках, коли з об'єктивних причин правоохоронцям важко довести вину. Навпаки, іншою, не менш важливою функцією таких угод є отримання від обвинуваченого важливої інкримінуючої інформації про інші латентні злочини (до яких передусім належать корупційні) в обмін на особисті кримінально-правові преференції. Таким чином, для федеральних агентів укладання угод про визнання винуватості стає таким собі важелем для успішного переслідування інших злочинів, що є тим більш необхідним за умови хронічного браку кадрових і матеріальних ресурсів. Тобто, знову ідеться про принцип процесуальної економії.

За даними американської судової статистики майже 92-95% кримінальних справ в цій державі, як на федеральному рівні, так і на рівні окремих штатів, завершуються саме підписанням угоди про визнання правопорушниками своєї вини. Американські фахівці небезпідставно порівнюють юридичну природу угод про визнання винуватості з цивільно-правовими угодами (контрактами). Справді, така кримінально-процесуальна угода укладається у письмовій формі між двома сторонами – прокурором та обвинуваченим, а також затверджується судом, створюючи в такий спосіб новий юридичний факт [4, с. 1].

Якщо стисло охарактеризувати угоду про визнання вини «по-американські», пише Д.В. Каменський, то її кримінально-правовий зміст може бути подано у вигляді компромісу протилежних інтересів: обвинувачений погоджується визнати себе винуватим у вчиненні одного чи декількох епізодів злочинної діяльності; в обмін на це сторона обвинувачення погоджується виключити з обвинувального висновку декілька пунктів обвинувачення і не продовжувати кримінальне переслідування за ними. Також сторона обвинувачення в аналізованій угоді може пообіцяти обвинуваченому зменшити вид та розмір покарання, на якому наполягатиме на відповідному етапі судового розгляду справи. Водночас, додає український вчений, в американській правозастосовній практиці непоодинокими є випадки, коли правопорушник вчиняє декілька епізодів одного чи різних економічних злочинів протягом тривалого часу, нерідко упродовж декількох років. На відміну від вітчизняних постулатів кримінально-правової кваліфікації, у США кожен окремих епізод єдиного злочину вважається окремим діянням і, відповідно, є самостійною підставою для застосування кримінальної відповідальності. Таким чином, максимальні санкції за всі епізоди протиправної поведінки можуть, принаймні в теорії, складатися і, таким чином, утворювати серйозну кримінально-репресивну загрозу для американського обвинуваченого, перед яким стоїть серйозний вибір – укласти угоду про визнання вини або ж брати участь у «стандартному» кримінальному процесі [5, с. 392–393].

Перш ніж почати висвітлювати основні положення, які впливають із ухвалених законодавчих змін, потрібно зауважити, що за своїм змістом проєкт та власне Закон суттєво відрізняються. Також додам, що у висновку комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності у проєкті акта не

було виявлено корупціогенних факторів, які можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень; він відповідає вимогам антикорупційного законодавства. Хоча, на мій погляд, певні корупціогенні фактори все ж такі мають місце, про що я зазначу далі в цій статті.

У пояснювальній записці до зазначеного проєкта Закону його автори підкреслювали те, що одним із важливих механізмів прискорення досудових розслідувань, які існують у світі, виступають угоди про визнання винуватості. Відповідно, удосконалення інституту угод про визнання винуватості зумовлюється ефективністю такого «альтернативного» способу вирішення кримінально-правових конфліктів. Водночас, як було зауважено, наразі законодавче регулювання таких угод в Україні має певні обмеження для досудового слідства, суду та самих підозрюваних та обвинувачених. Відповідно, метою прийняття проєкту Закону, яка згодом і була реалізована законодавцем, визнавалось удосконалення національного законодавства в частині положень, які визначають укладення угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Однак, чи буде така «благородна» мета «оптимізації» шляхів протидії корупції в Україні реалізована на практиці завдяки внесеним законодавчим змінам? Спробую знайти відповідь на це питання.

Коментуючи законопроект безпосередньо перед голосуванням по ньому, народний депутат Я.І. Железняк охарактеризував його як такий, що дозволяє, за умови співпраці та викриття спільників, призначати покарання меншого розміру, аніж передбачає Кримінальний кодекс. Він зазначив: «Рада підтримала в цілому законопроект № 12039 про угоди зі слідством, що отримав схвалення від САП та НАБУ та відповідає нашим міжнародним зобов'язанням». Депутат зауважив, що: законопроект вводить нову норму, яка дозволяє у випадках співпраці зі слідством, викриття спільників та відшкодування збитків зменшувати термін покарання у виді позбавлення волі; суди також відтепер матимуть можливість призначати значні штрафи як додаткове покарання (водночас депутат не зауважив, що ідеться про певні виключні випадки, передбачені кримінальним законом); суди зможуть конфіскувати майно обвинуваченого, якщо це узгоджено сторонами угоди. «Родзинкою» у меседжі народного обранця стало те, що «Закон треба підписати до 31 жовтня, щоб отримати гроші за Ukraine Facility Plan. На 4 млрд євро» [6].

Одразу виникає два критичних зауваження. По-перше, швидко ухвалювати закони «в обмін» на європейську фінансову допомогу (вибачаюсь за можливо занадто критичну риторику) є принципово неправильним підходом, що суперечить будь-яким правовим принципам і політичним практикам. А по-друге, народний обранець у своєму аналізі не наголосив на головному: у законопроекті (наразі – у Законі України) йшлося не про вдосконалення механізмів укладання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо будь-яких кримінальних правопорушень, а саме про вдосконалення відповідних процесуальних угод у частині виключно корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Тобто Закон адресує саме питання механізмів укладання таких угод з корупціонерами, а не будь-якими кримінальними правопорушниками. До того ж, як буде показано далі в моєму аналізі, у текстах внесених Законом змін до КК України відтепер закладено чимало «корисних лазівок» для осіб, які обвинувачуються у вчиненні корупційних правопорушень, та їх адвокатів.

Інший народний обранець, депутат Г.М. Мамка, коментуючи питання щодо змісту угод про визнання винуватості у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень, зауважив в авторській публікації про те, що запропоновані зміни до законодавства на виконання міжнародних зобов'язань не варто сприймати як «відкуп» від кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. Він пише: хоча ініціативу щодо укладання угоди можуть висувати як сторона обвинувачення, так і захист, остаточне рішення саме за прокурором, який має право або підтримати таку угоду, або відмовити. Неможливо примусити прокурора запропонувати угоду підозрюваному (обвинуваченому) чи прийняти її. Крім того, у разі вчинення корупційних кримінальних правопорушень угода повинна бути узгоджена з керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Також угода про визнання винуватості має бути затверджена судом, а для корупційних злочинів, вчинюваних «топ-корупціонерами», це здійснюється Вищим антикорупційним судом (ВАКС). Тобто процес погодження угоди передбачає також судовий контроль.

Водночас, висловлює застереження Г. М. Мамка, враховуючи українські реалії і нові повноваження антикорупційних органів, такі як надання права антикорупційним прокурорам укладати угоди з підозрюваними чи обвинуваченими у корупційних справах із призначенням значних роз-

мірів штрафів, це суттєво не вплине на рівень викриття корупціонерів чи зменшення корупції у вищих ешелонах влади. Натомість ефективна боротьба з корупцією залежить від професіоналізму детективів НАБУ та антикорупційних прокурорів, їх організованості, компетентності та суворого дотримання законодавчих норм [7].

Далі власне про зміст законодавчих змін, передбачених Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією».

Так, третю частину ст. 53 КК України, присвячену покаранню у виді штрафу, викладено у новій редакції. Якщо раніше штраф як додаткове покарання могло бути призначено лише тоді, коли воно було спеціально передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, то тепер паралельно з цим правилом з'явилося спеціальне виключення з нього. У другому абзаці ч. 3 ст. 53 КК України зазначено: додаткове покарання у виді штрафу може бути призначено у разі, коли воно не передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, виключно у випадку затвердження судом угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, та за умови узгодження сторонами угоди додаткового покарання у виді штрафу. Розмір штрафу узгоджується сторонами угоди та призначається судом у таких межах: 1) від 20 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ) до 120 тис. НМДГ – у разі вчинення нетяжкого злочину; 2) від 120 тис. НМДГ до 6 млн НМДГ – у разі вчинення тяжкого злочину; 3) від 270 тис. НМДГ до 12 млн. НМДГ – у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Така норма-виключення та надзвичайно великі розміри штрафів за корупційні делікти викликають здивування та об'єктивну критику. Передусім викликає заперечення те, що межі штрафів за тяжкі та особливо тяжкі корупційні злочини несправедливо «змішані». Також, чи не може узгоджений сторонами штраф стати «заміною», наприклад, реального покарання у виді позбавлення волі, що буде очевидно на користь правопорушника? Чи не стане такий штраф знаряддям «відкупу» від реального кримінального переслідування? Чому таке виключення стосується лише корупційних (або пов'язаних з корупцією) правопорушень, а не інших категорій правопорушень (наприклад, майнових, господарських чи службових)? Нарешті, чому законодавець обрав саме такі великі розміри штрафів, особливо якщо порівняти з розмірами штрафів, передбаченими в ч. 2 ст. 53 КК України (від 30 до 50 тис. НМДГ)? Чому, скажімо, верхня межа узгодженого «корупційного» штрафу становить 12, а не 20 млн НМДГ? Питань, як ми бачимо, тут чимало і відповіддю на них є законодавча «тиша».

До слова, у висновку Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України на відповідний законопроект парламентські експерти звертали увагу на те, що величезні розміри штрафів потребують перегляду. Адже, було зауважено, штраф як вид покарання не є та не повинен розцінюватись як певний різновид «відкупу» за вчинення кримінального правопорушення. Штраф повинен сплачуватися із законних доходів винного, а не з доходів, одержаних злочинним шляхом. Натомість майно, нажите злочинним шляхом, зокрема, внаслідок корупційних дій, повинно підлягати спеціальній конфіскації, тобто примусовому безоплатному вилученню за рішенням суду у власність держави.

Натомість запропонований проектом підхід та розміри штрафу як додаткового покарання при укладенні угоди про визнання винуватості щодо корупційних правопорушень навряд чи підвищить ефективність укладення таких угод [8].

Далі, аналізованим Законом до тексту КК України було включено ст. 69-2, яка стосується призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у випадках укладання угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Ця норма також викликає низку зауважень у фахівця. Ідеться про те, що в кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за умови виконання вимог п. 2 або 2-1 ч. 4 ст. 469 КПК України сторонами угоди про визнання винуватості може бути узгоджено та судом призначено основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (частини статті) Особливої частини цього Кодексу, але не нижче від найнижчої межі, встановленої цим Кодексом. Тобто, наприклад, якщо за незаконне збагачення

(ч. 1 ст. 368-5 КК України) передбачено альтернативне основне покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років, то на підставі ч. 2 ст. 63 КК України суд може призначити один рік позбавлення волі. Як бачимо, тут має місце, так би мовити, привілейований підхід до застосування заходів кримінально-правового впливу до корупціонера.

Так само і з покаранням у виді штрафу. Якщо, наприклад, штраф за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ч. 1 ст. 368 КК України) становить від 1 тис. до 4 тис. НМДГ, то, з урахуванням ч. 2 ст. 53 КК України, сторони можуть узгодити покарання навіть у мінімальних розмірах – 30 НМДГ. Такі «мізерні» розміри майнових покарань викликають щонайменше здивування. Зауважу, що тут ідеться про штраф саме як основне покарання, а не додаткове – за змістом оновленої ч. 3 ст. 53 КК України, про що йшлося вище.

У зауваженнях на відповідний законопроект парламентські експерти зазначили: неясно, як бути суб'єктам правозастосування у тому разі, якщо за певні корупційні правопорушення у санкції статті (частини статті) Особливої частини КК не передбачено покарання у виді позбавлення волі. Наприклад, у санкції ч. 1 ст. 357 КК України (згідно з приміткою до ст. 45 КК України вказане діяння є корупційним кримінальним правопорушенням у випадку вчинення його шляхом зловживання службовим становищем) передбачені покарання у виді штрафу до 50 НМДГ або пробаційного нагляду на строк до трьох років, або обмеження волі на той самий строк. Теж саме стосується випадків, коли за корупційне правопорушення покарання у виді позбавлення волі передбачене, однак у санкції відповідної статті (частини статті) Особливої частини КК України строк такого покарання й так є мінімальним (становить один рік, як, наприклад, у санкції ст. 366-3 КК України) [8].

Щоправда треба віддати належне законодавцю, який передбачив «запобіжник» у ч. 2 ст. 69-2 КК України: у разі призначення покарання відповідно до частини першої цієї статті особа не може бути звільнена від відбування такого покарання з випробуванням на підставі статті 75 Кодексу.

Свою чергою, у ст. 75 КК України, яка до цього часу ставала предметом численних дискусій та суперечливих тлумачень в частині можливості застосування до корупціонерів, першу частину було доповнено абзацом другим такого змісту: обмеження щодо застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, передбачені абзацом першим цієї частини, не застосовуються, якщо суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. У першому абзаці, нагадаю, ідеться зокрема про неможливість звільнення від покарання з випробуванням у разі засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією.

Таким чином, виникає, так би мовити, дискримінаційна ситуація. У разі укладання угоди з прокурором, особу можна звільнити від покарання за корупційне правопорушення, а за відсутності такої угоди – не можна. Логічно припустити, що обвинувачений намагатиметься за будь-яку ціну домогтися укладання процесуальної угоди. І ще одне питання: чи не буде така «ціна» мати корупційну складову, принаймні теоретично? Тут є над чим поміркувати.

Далі, другу частину ст. 75 КК України було доповнено другим абзацом такого змісту: у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про визнання винуватості, якщо сторонами угоди узгоджено звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі на строк не більше восьми років або іншого більш м'якого покарання, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням.

У цьому положенні одразу привертає увагу максимальний розмір покарання у виді позбавлення волі – аж вісім років, яке може бути узгоджено сторонами та від відбування якого можна звільнити правопорушника-корупціонера. Тут потрібно зазначити, що лише санкції в ч. 3 і ч. 4 ст. 368, ст. 368-5, ч. 4 ст. 369 КК України мають верхню межу покарання у виді позбавлення волі, яка перевищує вісім років. Тобто йдеться про дуже суворе покарання за корупційне правопорушення. Такий високий поріг для звільнення від відбування покарання дає *carte blanche* обвинуваченим у переважній більшості кримінальних правопорушень цієї категорії на укладання відповідної процесуальної угоди. Постає питання до законодавця: а чому обрали саме вісім років, а не, скажімо, п'ять чи навіть два? На мою думку, у разі зменшення цього показника, особи, які вчинили менш

суспільно небезпечні корупційні правопорушення, могли би укласти угоди про визнання винуватості і далі звільнитись від відбування покарання. Вони могли би розраховувати на «другий шанс», отримувати «останнє попередження» від суду. Натомість особи, винні у більш небезпечних проявах протиправної корупційної поведінки, не мали би можливості отримувати покарання з випробуванням. Така диференціація кримінально-правових наслідків вчиненого діяння видається обґрунтованою, справедливою, вона відповідає цілям покарання. Натомість показник «вісім років» таку диференціацію між менш і більш небезпечним правопорушником-корупціонером аж ніяк не створює.

Нарешті у тексті ст. 77 КК України законодавець додав другу частину такого змісту: у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням внаслідок засудження на підставі угоди про визнання винуватості за корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, та за умови узгодження сторонами угоди додаткового покарання може бути також призначене додаткове покарання у виді конфіскації майна.

Цю норму сприймаю негативно. У вітчизняній науці давно лунають аргументи на користь виключення такого виду покарання, як конфіскація майна. Натомість пропонується більш активно застосувати, у т.ч. до осіб, винних у вчиненні корупційних правопорушень, такий захід кримінально-правового характеру, як спеціальна конфіскація (ст.ст. 96-1, 96-2 КК України).

Також, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 59 КК України, конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України. А в нашому випадку: по-перше, ідеться про кримінальні правопорушення зовсім іншої категорії та до того ж будь-якої тяжкості; а по-друге, тут конфіскацію передбачено саме в Загальній (ч. 2 ст. 77), а не в Особливій частині КК України. Отже, виникає колізійна ситуація: призначаючи покарання з випробуванням корупціонеру на підставі угоди, суд повинен застосовувати конфіскацію на підставі ч. 2 ст. 77 КК України, зміст якої суперечить змісту ч. 2 ст. 59 КК України.

Насамкінець зауважу про те, що в межах цієї статті я аналізував радше матеріально-правову, аніж процесуальну складову ухвалених законодавчих змін. Хоча визнаю, що законодавець прагнув комплексно, у наскрізному форматі, підійти до оптимізації механізмів укладання угод про визнання винуватості в корупційних правопорушеннях.

Тут лише хочу підкреслити зміст нового п. 2 ч. 4 ст. 469 КПК України. У цьому положенні передбачено, що угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи (осіб) у вчиненні будь-якого корупційного кримінального правопорушення чи кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, та якщо інформація щодо вчинення такою особою (особами) кримінального правопорушення буде підтверджена доказами, і за умови повного або часткового відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо такі збитки або шкода були завдані). Таким чином, всі розглянуті вище кримінально-правові новели та пов'язані з ними критичні зауваження втрачають свій сенс, якщо обвинувачений (підозрюваний) не бажає чи не може викрити іншого корупціонера. Тобто цією нормою започатковується, так би мовити, атмосфера заохочення вистежування, викриття, таємного інформування правоохоронців про корупційні зловживання інших осіб. Із огляду на лише один єдиний успішний кейс викриття корупційного правопорушення в Україні, а також специфічний менталітет і правову культуру українців, не варто сподіватись, що практика укладання угод «в обмін» на таке викриття буде поширеною.

Із огляду на наведені вище застереження, залишаю за собою право більш докладно звернутись до процесуального блоку питань, пов'язаних із укладанням угод про визнання винуватості в корупційних правопорушеннях, в одній із наступних наукових публікацій.

Висновки. Проведене у статті дослідження в частині забезпечення принципу процесуальної економії та інших аспектів угод про визнання винуватості у вчиненні корупційних правопорушень спонукає зробити наступні висновки.

Вважаю, що внесені в текст КК України Законом «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних

правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» зміни в такому вигляді не дозволяють говорити про адекватне забезпечення принципу процесуальної економії у відповідних кримінальних провадженнях, не здатне оптимально «розвантажити» систему кримінальної юстиції України. Навпаки, створюється враження, що ці зміни істотно розширюють коло можливостей для порушника антикорупційного законодавства уникнути достатнього і справедливого покарання, яке відповідає цілям, зазначеним у ч. 2 ст. 50 КК України.

Також критичний аналіз законодавчих новел спонукає замислитись над актуальними питаннями. Чи завжди «угода» зі слідством, із урахуванням нових законодавчих параметрів, відповідати не лише букві, а й духу закону і, відповідно, забезпечуватиме справедливе покарання корупціонеру – правопорушнику? Яким чином потрібно диференціювати ситуації щодо доцільності/недоцільності укладання угоди з корупціонером? Чи не буде нова практика створювати небезпечні корупційні ризики для органів прокуратури із огляду на те, що укладання угоди про визнання винуватості є правом, а не обов'язком прокурора? Ці питання потребують докладного опрацювання.

Нарешті висловлено авторську точку зору про те, що вносити подібні законодавчі зміни в такий складний міжгалузевий інститут, як процесуальні угоди, переважно з метою отримання зовнішньої макроекономічної допомоги (траншів/кредитів) від європейських партнерів, є принципово неправильним підходом. Така практика матиме негативні наслідки, вона не відповідає вітчизняній правовій традиції та практиці кримінального судочинства. В умовах воєнного стану це може негативно вплинути на соціальну стабільність, викликати напруженість серед громадськості. Особливо якщо в судовій практиці з'являтимуться кейси звільнення топ-корупціонерів від покарання з випробуванням на підставі угод з прокурорами, що видається ймовірним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Михайленко Д.Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Одеса, 2018. 42 с.
2. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією»: Закон України № 4033-IX від 29 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-IX#Text> (дата звернення: 2.11.2024).
3. Канюка І.М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
4. Ellis A., Allenbaugh M. Plea Bargained v. Open Pleas: What the Data Reveal. *White-Collar Crime. Westlaw Journal*. 2017. № 7. Volume 31. P. 1–6.
5. Каменський Д.В. Кримінально-правова охорона економічних відносин у США та Україні: компаративістське дослідження: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2020. 497 с.
6. Законопроект про угоду зі слідством ухвалено у другому читанні: що зміниться. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/10/29/novyna/suspilstvo/zakonoprojekt-pro-uhodu-slidstvom-uxvaleno-druhomu-chytanni-zminytsya> (дата звернення: 2.11.2024).
7. Мамка Г. Угода про визнання винуватості: «відкуп» за корупцію чи міжнародне зобов'язання. *PRAVO.UA*. 28 серпня 2024 р. URL: <https://pravo.ua/uhoda-pro-vyznannia-vynuvatosti-vidkup-za-koruptsiuu-chy-mizhnarodne-zobov-iazannia> (дата звернення: 2.11.2024).
8. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/65f45f7f-021a-440d-9c41-fa07fb1e2a81> (дата звернення: 2.11.2024).